

شفافیت و امنیت اقتصادی؛ تحلیل کارکردی

سازمان‌های اطلاعاتی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۳۰

نجفعلی شهبازی *

علی فروتن رمی **

بهروز صادقی عمروآبادی ***

چکیده

برقراری امنیت داخلی در حوزه اقتصادی در بحران‌ها و تکان‌های حاصل از شرایط داخلی و خارجی مستلزم تصمیمات صحیح و کارآمد مسئولین و مدیران عالی است؛ اتخاذ تصمیمات صحیح نیز نیازمند شفافیت و دسترسی به اطلاعات و آمار درست، دقیق، جامع و به‌روز از حوزه اقتصادی است که این موارد صرفاً با شکل‌گیری یک سیستم اطلاعات اقتصادی در کشور تحقق می‌یابد. در بسیاری از کشورها این وظیفه خطیر به این سازمان‌ها واگذار شده است. شفافیت اقتصادی با استفاده از ابزار سیستم اطلاعات اقتصادی، دارای کارکردهای قابل توجهی است که برای امنیت داخلی کشور حیاتی و اجتناب‌ناپذیر است. هدف مقاله حاضر، کندوکاو نظری درباره کارکرد شفافیت اقتصادی و ایجاد سیستم اطلاعات اقتصادی و تأثیر آن بر امنیت اقتصادی در کشور است.

واژگان کلیدی: امنیت اقتصادی، اطلاعات، شفافیت، سیستم اطلاعات اقتصادی، فساد.

* استادیار اقتصاد دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران. دانشکده اقتصاد، گروه اقتصاد.

shahbazi.ali@ut.ac.ir

** پژوهشگر دانشگاه جامع امام حسین (ع)

*** استادیار اقتصاد دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، گروه اقتصاد

شماره مسلسل ۹۴ • زمستان ۱۴۰۰ • شماره چهارم • سال بیست‌وچهارم • فصلنامه مطالعات راهبردی

مقدمه

در شرایط کنونی کشور که اکثریت مردم زیر سنگین‌ترین فشارهای اقتصادی ناشی از تحریم‌های خارجی قرار داشته‌اند، اقتصاد، کلیدی‌ترین عنصر تعیین‌کننده در حوزه امنیت داخلی به شمار می‌رود. اقتصاد قوی، نقطه قوت و عامل مهم رضایت‌مندی مردم، سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری هر کشوری است و اقتصاد ضعیف، نقطه ضعف و زمینه‌ساز نارضایتی و ناامنی داخلی، نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است. هر حکومتی برای افزایش مشروعیت خود باید جامعه را از حداقل رفاه اقتصادی و استانداردهای زندگی اجتماعی برخوردار سازد که این امر برای دوام و قوام نظام سیاسی بدیهی و ضروری است (یحیوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۰۰). دولت ممکن است در این زمینه بر بازار اقتصادی نظارت کند یا کنترل کامل امکانات تولید و توزیع را به دست گیرد یا برای افزایش توانمندی‌های خود در این زمینه برنامه‌هایی را به اجرا گذارد. ضعف در توانمندی اقتصادی و مشکلات ناشی از شرایط بغرنج اقتصادی در وهله اول به اعتماد مردم به مسئولان نظام سیاسی لطمه وارد و کلیت آن را خدشه‌دار می‌کند، اما در درازمدت، شکست‌های اقتصادی ممکن است مشروعیت نظام یا دست‌کم اقتدار برخی نهادهای آن را زیر سؤال ببرد. این امر با توجه به مصادیق تاریخی، بهتر قابل فهم است. فروپاشی دولت قانونی سالوادور آلنده در شیلی تا حد زیادی با شکست‌های اقتصادی قابل تفسیر است؛ به‌ویژه که میزان تورم ۷۴۶ درصد در یک سال بوده است. اتحاد جماهیر شوروی نیز نه به دلیل شکست نظامی بلکه به علل دیگر از جمله شکست کامل در کارآمدی سقوط کرد. سرعت فروپاشی نظام کمونیستی در دهه ۱۹۸۰ در اتحاد جماهیر شوروی و اقمارش در اروپای شرقی نشان می‌دهد که چگونه عدم کارایی اقتصادی می‌تواند مشروعیت آن را در طول زمان به پایان رساند (دوگان، ۱۳۷۴: ۴). در مقابل توانمندی اقتصادی در درازمدت به نظام سیاسی فرصت می‌دهد تا اندازه‌ای مشروعیت کسب کند و بر مشکلات و چالش‌های امنیتی داخلی فائق آید. برای مثال کشورهایی نظیر کره

جنوبی، چین، سنگاپور و مالزی با تکیه بر توانمندی‌های اقتصادی خود در چند دهه اخیر توانسته‌اند مشروعیت خود را افزایش و مشکلات امنیت داخلی خود را تا حدی سامان دهند (زارع‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۲).

علاوه بر این، نظام سیاسی برای اجرای حکمرانی خوب و اثبات تمایل به منفعت عمومی جامعه و تأمین نیازهای اساسی مردم، باید دامن خود را از هرگونه سوءاستفاده از قدرت در جهت منافع شخصی مانند فساد اقتصادی و اختلاس پاک نگه دارد (آکرمن، ۲۰۰۴: ۲۵۰).^۱ انتظارات یک گروه خاص و مقطعی که منافع خود را در حکومت دنبال می‌کنند، باعث می‌شود که اعتماد مردم به توانایی نظام سیاسی برای تأمین منافع عمومی و توزیع عدالت زیر سؤال رود و به تدریج باعث فرسایش مشروعیت آن شود. وجود فساد مزمن، چه در کلیت نظام سیاسی چه در نظام اداری آن، موجب کاهش اعتبار اجتماعی و حیثیت آن، از دست رفتن اعتماد و احترام مردم نسبت به نهادها و دستگاه‌های حکومتی و در نتیجه موجب افزایش بیگانگی و فاصله میان حکومت‌کنندگان و توده مردم می‌شود. فساد امنیت اقتصادی را کاهش خواهد داد (صادقی عمر و آبادی و شهبازی، ۱۴۰۰). سوءاستفاده از قدرت و فساد اقتصادی، از جهات مختلف باعث ضعف مشروعیت و ایجاد چالش‌های امنیتی برای نظام سیاسی دینی می‌شود: نخست آنکه با گسترش فساد در آن نظام به‌طور طبیعی عدالت اجتماعی رنگ می‌بازد و جای آن را تبعیض، فساد و فقر خواهد گرفت و شکاف میان مردم و حاکمیت و بی‌اعتمادی و نارضایتی جامعه را در پی خواهد داشت. دوم، هنگامی که عده‌ای با سوءاستفاده از قدرت و از راه‌های غیرمشروع ثروت یا منافی برای خود کسب کنند، دیگر نمی‌توانند حکومت اسلامی را که مجری قوانین اسلام است، تحمل کنند؛ لذا درصدد مخالفت و براندازی آن برمی‌آیند و در این راه با دشمنان حکومت دینی همکاری خواهند کرد (عبدالمحمدی، ۱۳۸۱: ۲۳).

---

1. Ackerman (2004).

بنابراین برقراری امنیت اقتصادی در تمامی سطوح، در بحران‌ها و تکانه‌های حاصل از شرایط داخلی و خارجی مستلزم تصمیمات صحیح و کارآمد مسئولین و مدیران می‌باشد؛ اتخاذ تصمیمات صحیح نیز نیازمند شفافیت اقتصادی و دسترسی به اطلاعات و آمار درست، دقیق، جامع و به‌روز از حوزه اقتصادی است (حاجیان و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۰). به همین دلایل کشورهایمانند فرانسه، آمریکا و بریتانیا در دهه‌های ۸۰ و ۹۰ میلادی، با ترکیب دو حوزه اقتصاد و فناوری اطلاعات پیشگام شده‌اند و سیستم‌ها و سازمان‌هایی مبتنی بر اطلاعات اقتصادی را به‌کار گرفته‌اند. این ترکیب با توجه به این موضوع انجام شده که بدون شناخت مسائل و تغییرات اقتصادی در تمام سطوح، هیچ برنامه استراتژیکی نه قابل تدوین است و نه اگر تدوین شود، به اهداف خود دست می‌یابد. در ایران فرایندهای اقتصادی، توسط سامانه‌های متعددی در حال سرویس‌دهی است. در بسیاری از فرایندهای مهم اقتصادی کشور سامانه‌ای مجزا طراحی شده و در حال بهره‌برداری و استفاده آن سازمان جهت مدیریت آن فرآیند و نیز خدمات‌دهی به کاربران اقتصادی یا تجار می‌باشد. سامانه‌های اقتصادی کشور به صورت معنادار به یکدیگر متصل نبوده و همچنین در صورت اتصال حداقلی، مدیریت واحدی بر کل فرایند اقتصادی کشور حاکم نیست. به عنوان نمونه عدم اتصال سامانه مالیات کشور به سامانه‌های بانکی و تجاری کشور، سالانه سبب فرار مالیاتی بسیار هنگفتی شده که رقم سالانه فرار مالیاتی کشور را بیش از صدها هزار میلیارد تومان تخمین می‌زنند. همچنین عدم اتصال سامانه ثبت سفارش وزارت صمت به سامانه‌های بانک مرکزی و گمرک در سال‌های گذشته موجب شده بسیاری از واردکنندگان و تجار به‌رغم تخصیص و دریافت ارز ۴۲۰۰ تومانی از بانک مرکزی هیچ‌گونه کالایی وارد کشور نکرده و بدون رفع تعهد ارزی، به خاطر عدم اتصال هوشمند سامانه‌های مذکور، مجدداً موفق به اخذ ارز از بانک مرکزی شده و به‌راحتی حجم قابل‌توجهی از ذخیره ارزی کشور در اختیار مفسدین اقتصادی قرار گیرد.

تحقیق حاضر، پس از بررسی مبانی نظری شفافیت اقتصادی و تأثیر آن بر امنیت داخلی، مدل پیشنهادی خود را جهت اصلاح وضعیت موجود در خصوص تجمیع و تحلیل و بررسی اطلاعات اقتصادی در راستای برقراری شفافیت اقتصادی، ارائه می‌دهد.

الف) پیشینه تحقیق

شهبازی (۱۳۹۹) در کتابی با عنوان «مبانی تهاجم اطلاعاتی در اقتصاد» به برخی از مبانی و تعاریف سیستم اطلاعات اقتصادی با توجه به مبانی تهاجم اطلاعاتی در اقتصاد پرداخته و با تأکید بر اهمیت سیستم اطلاعات اقتصادی، در آخر به کارکردها و روش‌های تهاجم اطلاعاتی در حوزه اقتصادی پرداخته است.

احمدی و صالح‌نیا (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان «درآمدی بر امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران»، پس از بررسی مفهومی امنیت داخلی، ابعاد آن را تحلیل نموده و با تبیین احزاب جمهوری اسلامی ایران، آسیب‌های مرتبط با حوزه امنیت داخلی را در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بررسی نموده‌اند.

سلیمانی (۱۳۹۷) در ترجمه کتابی با عنوان «اطلاعات اقتصادی در دنیایی جهانی»، به مدل‌های اطلاعات اقتصادی پرداخته و رابطه امنیت اقتصادی را با اطلاعات راهبردی بررسی نموده است. وی در ترجمه کتاب دیگری به نام «اطلاعات اقتصادی و امنیت ملی» بیشتر به وضعیت و ویژگی‌های اطلاعات اقتصادی در کانادا پرداخته است.

حاجیان و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای با عنوان «زمینه‌های شفافیت اطلاعات و عدالت اقتصادی از دیدگاه نهج‌البلاغه» بیان می‌کنند که برای تحقق عدالت اقتصادی، رفاه و تأمین اجتماعی زمینه‌ها و بسترهایی وجود دارد، از جمله حذف دیوان‌سالاری، وضع قوانین متقن و

ضمانت اجرایی آن، قانون‌گرایی، پرهیز از انحصارطلبی، وجود فضای نقد در جامعه، صداقت بیان، پاسخگویی و گزارش‌دهی مسئولان، نفی احتجاج مسئولان و... این مقاله تلاش کرده با رویکرد نوین، این زمینه‌ها و بسترها را از دیدگاه امام علی^(ع) از منابع روایی و تاریخی، به‌ویژه نهج‌البلاغه مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. نتایج پژوهش بیانگر آن است که ایجاد شفافیت و دسترسی مردم به اطلاعات از طرف حکومت، شرط اساسی اصلاح نظام اقتصادی و تحقق عدالت اقتصادی است. هراندازه شفافیت بیشتر و بهتر شود، گستره عدالت بیشتر می‌شود.

اسفندیار و فراشاه (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای با عنوان «تحلیل وضعیت موجود سامانه‌های اطلاعات اقتصادی» بیان می‌کنند که اشراف حکومت بر جریانهای اقتصادی نه تنها موجب افزایش درآمد دولت می‌گردد، بلکه به دلیل نیاز دولت به تداوم این درآمدها، به خودی خود موجبات مبارزه دولت با انواع فساد و رانت را نیز فراهم می‌آورد؛ چراکه از طریق افزایش امنیت کسب‌وکار و تشویق مردم به امر تولید است که چرخه درآمد دولت (ناشی از مالیات بخش خصوصی) از حرکت باز نمی‌ایستد. یعنی مقوله شفافیت اقتصادی بازی برد-برد برای هر دو بخش دولتی و خصوصی است. ایجاد و شکل‌گیری نظام ثبت یکپارچه و الکترونیکی در هر یک از سه جریان اسناد، جریان کالا، خدمات و دارایی‌های فیزیکی و جریان پول، اعتبار و دارایی‌های مالی، امکان تطبیق سیستمی اطلاعات را فراهم نموده و هرگونه عدم تطابق را می‌توان به عنوان یک مورد مشکوک به تخلف (مانند پول‌شویی)، بررسی کرد.

کردستانی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای با عنوان «تأثیر شفافیت در بخش عمومی بر رشد اقتصادی» بیان می‌کنند که وجود اطلاعات مالی شفاف و قابل‌مقایسه رکن اصلی پاسخگویی و تصمیم‌گیری‌های آگاهانه اقتصادی بوده و از ملزومات ضروری توسعه و رشد اقتصادی در بخش خصوصی و دولتی است. از جمله پیامدهای شفافیت در بخش عمومی، افزایش سرمایه‌گذاری و کاهش فساد است. از طرفی این دو، از عوامل مهم رشد اقتصادی کشورها به

شمار می‌روند. بدین ترتیب می‌توان گفت که شفافیت در بخش عمومی تأثیر عمده‌ای بر رشد اقتصادی کشورها دارد. این مقاله با بررسی اثر شفافیت در بخش عمومی بر رشد اقتصادی، نقش حسابداری و گزارشگری مالی را به عنوان تأمین‌کننده اطلاعات مالی شفاف در تحقق حماسه اقتصادی تبیین می‌کند.

کويسارد و سيگلي^۱ (۲۰۰۸) ارتباط سیستم اطلاعات اقتصادی و امنیت ملی را در مورد آمریکا سنجیده‌اند. بحث اصلی آنها نوع بسیج ساختارهای عمومی و ترافیک اطلاعات، مشارکت عمومی و خصوصی و ساختار قانون‌گذاری ایالات متحده است که سیستم اطلاعات اقتصادی این کشور را پر قدرت و بی‌رقیب کرده است. همچنین این محققین با ارائه دو مدل ریاضی نتیجه گرفته‌اند که هزینه بر روی سیستم اطلاعات اقتصادی با کاهش واریانس درآمد ناخالص ملی در نهایت منجر به افزایش مطلوبیت انتظاری می‌شود.

بریسو، رینچانو و میهای^۲ (۲۰۰۹) تعاریف پایه، روش‌های آنالیز و ابزارهای اطلاعاتی سیستم اطلاعات اقتصادی را شرح و بسط داده‌اند تا راهکاری جدید برای فرایند آن ارائه دهند. همچنین مؤلفه‌های چند مدل مفهومی موجود برای سیستم اطلاعات اقتصادی را بررسی کرده‌اند. این محققین سعی داشته‌اند تا طبیعت سیستم اطلاعات اقتصادی و چالش‌های سیستم مدیریتی مرتبط با آن را مرور کنند.

بونوچی^۳ (۲۰۱۶) در مقاله خود سیستم اطلاعات اقتصادی را مانند یک بحث امنیت ملی برای ایتالیا و کشورهای مشابه بررسی کرده است. وی به بررسی مباحث سیستم اطلاعات اقتصادی عمومی، سیستم اطلاعاتی تدافعی و تهاجمی، جاسوسی صنعتی، زیرساخت‌های حیاتی و محافظت از امنیت اقتصادی پرداخته است. در نهایت این محقق می‌گوید که امروزه یک دولت

-
1. Coissard & Seigle (2008)
  2. Briciu, Vrîncianu & Mihai (2009).
  3. Bonucci (2016).

می‌تواند به سمت پاسخگویی و رقابت برود یا با نادیده‌انگاری غافلگیر شود. برخی از کشورها مانند ژاپن، فرانسه، ایالات متحده آمریکا، بریتانیا و... در دوران پس از جنگ، توسعه و پیاده‌سازی استراتژی‌های مناسبی را در نظر گرفته‌اند تا آنها را قادر به حل و فصل چالش‌های مرتبط با رقابت اقتصادی در مقیاس جهانی کنند و در این طیف راهبرد فرانسه، به‌ویژه با بهره‌گیری از اطلاعات اقتصادی در سطح سیاست دولت سرعت و قابلیت بیشتری از خود نشان داده است.

هولیر، روزندورف و ویریلند^۱ (۲۰۱۸) در کتابی با عنوان «شفافیت، دموکراسی و اتوکراسی: شفافیت اقتصادی و ثبات سیاسی» از دیدگاه جدیدی شفافیت اطلاعات اقتصادی و اثر آن بر بی‌ثباتی اقتصادی کشورها را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند. آنها در بخش اول کتاب با تشریح مفهوم اطلاعات، شاخص HRV شفافیت را با توجه به اسامی سه نویسنده کتاب معرفی می‌کنند. در بخش دوم کتاب اثرات شفافیت را بر ثبات سیاسی تحلیل کرده و در بخش سوم، اثرات شفافیت بر سرمایه‌گذاری و رشد در اقتصاد را تحلیل می‌کنند.

ب) امنیت ملی و امنیت داخلی

۱. امنیت ملی

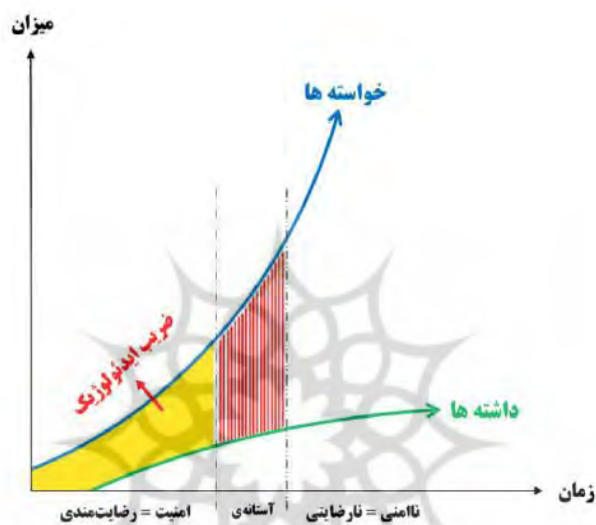
امنیت ملی تابعی از مفهوم «رضایت‌مندی» (ذهنی) است؛ به عبارت دیگر وجه ایجابی امنیت معطوف به خطر نیست؛ بلکه بر بُعد آرامش، اطمینان و رضایت تأکید دارد. در واقع، امنیت ملی را می‌توان «توانمندی بهره‌گیری بهینه از فرصت‌ها و تضمین منافع و ارزش‌ها» تعریف کرد (ماه‌پیشانیان، ۱۳۹۰: ۲۵). در این صورت جامعه‌ای که در عین درگیر نبودن با تهدید خارجی یا

---

1. Hollyer, Rosendorff & Vreeand (2018).

داخلی، توان لازم را برای دستیابی به منافع جمعی خود نداشته باشد، امنیت نداشته و ناامن خوانده می‌شود (احمدی درینی و همکاران، ۱۳۸۵ به نقل از افتخاری، ۱۳۹۱: ۲۵).

نمودار شماره ۱. نسبت خواسته‌ها، داشته‌ها و ضریب ایدئولوژیک با مفهوم امنیت

منبع: (احمدی، صالح نیا، ۱۳۹۹)

تهدیدات امنیتی ضرورتاً جنبه خارجی ندارد و می‌توان چنین ادعا نمود که کانون اصلی ناامنی‌ها در شبکه مناسبات داخلی قرار دارد. در جدول شماره (۱) کانون‌های هشت‌گانه تهدیدات امنیتی شمارش شده‌اند:

جدول شماره ۱. کانون‌های هشت‌گانه تهدیدات امنیتی

ردیف	شرح تهدید	افق زمانی تهدید	عنصر تهدیدساز
۱	افزایش خواسته‌ها و ثبات داشته‌ها	تهدید در میان‌مدت	داشته‌ها
۲	افزایش خواسته‌ها و کاهش داشته‌ها	تهدید در کوتاه‌مدت	داشته‌ها
۳	افزایش زیاد خواسته‌ها و افزایش اندک داشته‌ها	تهدید در بلندمدت	خواسته‌ها
۴	ثبات خواسته‌ها و ثبات داشته‌ها	تهدید در بلندمدت	خواسته - داشته
۵	ثبات خواسته‌ها و کاهش اندک داشته‌ها	تهدید در بلندمدت	خواسته - داشته
۶	ثبات خواسته‌ها و کاهش شدید داشته‌ها	تهدید در کوتاه‌مدت	داشته - خواسته
۷	تضعیف ضریب ایدئولوژیک	تهدید در بلندمدت	ضریب ایدئولوژیک
۸	زوال ضریب ایدئولوژیک	تهدید در کوتاه‌مدت	ضریب ایدئولوژیک

منبع: (احمدی درینی و همکاران، ۱۳۸۵ به نقل از افتخاری، ۱۳۹۱)

می‌توان چنین اظهار داشت که امنیت ملی محصول دو فرایند مکمل و مرتبط با یکدیگر هستند؛ فرایندهایی که بیانگر وجوه سلبی و ایجابی امنیت به شمار می‌آیند. از منظر ایجابی، امنیت ملی تابع میزان توانمندی در مدیریت سیاسی است که با شاخص رضایت‌مندی سنجیده می‌شود. از منظر سلبی، امنیت ملی تابع میزان قدرتمندی در مدیریت تهدیدات است که با شاخص‌های مربوط به انواع قدرت (نظامی، اقتصادی و...) فهم و سنجیده می‌شود (احمدی و صالح‌نیا، ۱۳۹۹).

۲. امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی چهره جدید و مهم امنیت در دنیای معاصر است که در همه سطوح فردی، اجتماعی و ملی توجه نظریه‌پردازان حوزه «امنیت» را به خود جلب کرده است. این وجه از امنیت گرچه در تاریخ زندگی اقتصادی بشر همیشه به نوعی وجود داشته، در بستر «جهانی‌شدن» ابعاد

و ویژگی‌هایی تازه یافته که اهمیت آن را تا رتبه اول میان سایر ابعاد ارتقا داده است. با آنکه مباحث مرتبط با امنیت اقتصادی از جنبه‌های مختلف مورد مطالعه اندیشمندان در رشته‌های اقتصاد، جامعه‌شناسی اقتصادی و روابط بین‌الملل قرار گرفته است، هنوز منزلت آن در ادبیات اقتصادی کشور ما چندان شناخته‌شده نیست. امنیت اقتصادی را «میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین‌المللی» تعریف کرده‌اند. در نگاهی دیگر، امنیت اقتصادی یعنی وضعیتی که در آن واحدهای تولیدی بتوانند بدون نگرانی از خطرهای محیطی، دست به برنامه‌ریزی درازمدت بزنند (کانرت، ۲۰۱۸). همچنین فراهم کردن فضای حقوقی، اجتماعی، سیاسی که در چارچوب آن طرح‌های سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی بتواند از آغاز اجرا تا مرحله بهره‌برداری و از مرحله بهره‌برداری تا پایان کار، به دور از اختلال‌ها و آشفتگی‌های بیرونی عمل کند؛ به امنیت اقتصادی تعبیر شده است (کولیش، ۲۰۱۸: ۲۴۰). در این تعریف علاوه بر عوامل درونی، بر عوامل بیرونی (شامل حقوقی، سیاسی و اجتماعی) نیز تأکید شده است. امنیت اقتصادی در نوآوری، کارآفرینی و رشد اقتصادی کشورها مؤثر است (یوکتاموف^۳، ۲۰۲۰: ۲۰). عوامل مؤثر بر امنیت اقتصادی در جدول شماره (۲) آمده است:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

-
1. Kaunert(2018)
  2. Kulish (2018)
  3. Uktamov

جدول شماره ۲. تقسیم‌بندی عوامل امنیت اقتصادی

عوامل کلان	عوامل میانی	عوامل خرد	بازیگران تعیین کننده
ثبات بازارهای دولتی تجارت آزاد رقابت توسعه پایدار رشد GDP بهره‌وری نرخ‌های پایین تورم ثبات نرخ‌های ارز تعادل تراز پرداخت‌ها نداشتن بدهی موهبت‌های پایدار عوامل تولید (نفت و گاز و...) اجتناب و مقابله با حملات سوداگرانه به بازار حل مسائل مرتبط با مواد مخدر	ثبات محیط اقتصاد کلان ابداع و اختراع جدید بازاریابی انضباط مالی و پرداخت دیون انعطاف‌پذیری موهبت‌های پایدار عوامل تولید انتشار تکنولوژی انعطاف اداری نرخ‌های باثبات ارز تولید کم‌هزینه مسائل اخلاقی دانش حداقل‌سازی تولیدات بازار سیاه	ثبات محیط اقتصاد کلان دولت ثبات غذا، آب، مسکن مسکن اجاره‌ای ثبات و امنیت شغل دستمزدهای منصفانه و باثبات اعتماد در مؤسسات حداقل‌سازی فقر مطلق و نسبی حداقل‌سازی محرومیت اجتماعی (حداکثر کردن اعتبار افراد) آموزش و پرورش حداقل‌سازی ترس و هراس انتقال آزادانه افراد کنار گذاشتن دور باطل زندگی استاندارد و اشتغال	عوامل تعیین کننده

منبع: (سیف، ۱۳۸۹)

امنیت اقتصادی را می‌توان در دو سطح خرد و کلان جستجو کرد که در هر دو بخش با امنیت داخلی ارتباط دارد. امنیت داخلی وضعیتی است که در آن نظام سیاسی حاکم از بیشترین ظرفیت برای پاسخ‌گویی به نیازهای شهروندان برخوردار است و شهروندان آن جامعه می‌توانند بدون برخورد با

موانع ذهنی و عینی از تمام حقوق قانونی خود بهره‌مند شوند (اوشیتا و همکاران^۱، ۲۰۱۹). به عبارت دیگر جامعه‌ای که در عین نبود تهدید داخلی یا خارجی علیه منافع و ارزش‌های حیاتی، توانایی لازم جهت دستیابی به منافع ملی خود را نداشته باشد، در امنیت نبوده و «ناامن» ارزیابی می‌شود (افتخاری، ۱۳۸۰: ۲۵). امنیت داخلی حالتی است که به موجب آن جامعه‌ای فارغ از فشارها و نابسامانی‌های داخلی بوده و در آن تفوق، نظم و یکپارچگی توأم با تشکل‌های مردمی در جهت تأمین ارزش‌های بنیادی، رفاه اجتماعی و امنیت به چشم می‌خورد (نوروزی و فولادی‌سپهر، ۱۳۸۸: ۱۳۶). در واقع، رضایت و اطمینان خاطر شهروندان را می‌توان محور اصلی امنیت داخلی دانست نه زور، قدرت و نفی تهدید. از این رو می‌توان گفت امنیت داخلی، نسبتی متعادل میان خواسته‌ها و داشته‌هاست. امنیت در هر سطحی اعم از خانواده، دولت، منطقه و نظام بین‌الملل، با این دو مؤلفه شناخته می‌شود: خواسته‌ها و داشته‌ها، تا هنگامی که خواسته‌ها و داشته‌ها در حالت تعادل هستند، امنیت برقرار است؛ اما اگر میان آنها شکاف به وجود آید، این وضعیت نشانه ناامنی است. (زارع‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۰).

۳. شفافیت اقتصادی

مطالعه ادبیات مربوط به شفافیت نشان می‌دهد این واژه در اغلب موارد استعمال، ناظر بر خواسته‌ای است که مردم از حکومت در جهت اطلاع‌رسانی نسبت به جریان‌ات تصمیم‌گیری، اجرا، تخصیص منابع و... برای جلوگیری از انواع رانت دارند. همچنین شفافیت‌های مالی منجر به کاهش نوسانات اقتصادی می‌گردد (حاجی‌هاشمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۵). شفافیت جنبه دیگری نیز دارد و آن توسعه سازوکارهای لازم برای افزایش قدرت نظارت حاکمیت بر رفتار و جریان‌ات اقتصادی- اجتماعی مردم (اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی) است (اسفندیار و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۰). در بسیاری از

---

1. Oshita et al. (2019).

کشورها، به برکت سامانه‌های جامع اطلاعات اقتصادی، دسترسی و شفافیت روابط و جریان‌ات اطلاعات اقتصادی مردم و حکومت از سطح مطلوبی برخوردار می‌زنان است. یعنی همانند یک شیشه شفاف، طرفین توانایی رؤیت کم و کیف فعالیت‌های یکدیگر را دارند. به تبع این شفافیت، ناظران نیز با دقت و صحت بالاتری سره را از ناسره تشخیص داده و تخلفات را برملا می‌سازند و این برابر است با افت قابل توجه حجم فساد در بخش‌های دولتی و خصوصی با بهره‌گیری از ابزار بازدارندگی سامانه‌ها. لکن در ایران، چنانکه در بخش‌های مختلف مقاله حاضر بحث خواهد شد، فضای فعالیت‌ها و روابط اقتصادی اجتماعی، هم در سوی حاکمیت و هم در سوی بخش خصوصی، از درجه شفافیت پایینی برخوردار است. این مسئله در شرایطی که رانت بزرگی همچون نفت، نقش آفرینی بسیاری در اقتصاد دارد، اهمیت دوچندان یافته و ارتقای شفافیت را در هر دو معنای آن (شفافیت حاکمیت برای مردم و شفافیت مردم برای حاکمیت)، ضروری‌تر می‌سازد.

۴. شفافیت و امنیت اقتصادی

اقتصاد مقاومتی را می‌توان در ذیل دو ویژگی اصلی آن یعنی، درون‌زایی و برون‌گرایی تعریف کرد و بسط داد. بدان معنا که اقتصاد باید اولاً بتواند نیازهای اصلی خود را در درون تولید کند و وابستگی مالی شدید به خارج نداشته باشد و نیز با دنیای اطراف تعاملات و روابط سازنده برقرار و نقش واقعی خود را در اقتصاد جهانی بازی کند. از لوازم اصلی درون‌زایی اقتصاد، استقلال درآمد جاری دولت از نفت است که دستیابی به این مهم جز از طریق اتکا به درآمدهای مالیاتی امکان‌پذیر نیست. کسب درآمدهای مالیاتی نیز منوط به ارتقای کیفیت فضای کسب‌وکار و انگیزه‌های تولید است که از ملزومات اصلی و ابتدایی نیل به این هدف شفافیت جریان‌ات اقتصادی است. در باب برون‌گرایی نیز همین بحث قابل طرح است. هرچه فضای اقتصادی

کشوری با کمک ابزارهای نظارتی، شفاف‌تر باشد و حمایت از تولید در مقابل سوداگری ارجح دانسته شود، در عین حال که از فرار سرمایه‌های فکری و فیزیکی داخل به خارج از کشور می‌کاهد، امنیت اقتصادی و اطمینان سرمایه‌گذاری در کشور را ارتقا داده و موجبات ارتباط مؤثر با کشورهای دیگر را فراهم آورده و سبب بازیابی نقش اصلی کشور در اقتصاد جهانی می‌گردد (هولیر و همکاران^۱، ۲۰۱۹: ۱۴۹۰). بنابراین، شفاف‌نمودن فضای اقتصادی را باید پیش‌نیاز مقاوم کردن اقتصاد و از ارکان آن دید نه ماحصل تحقق اقتصاد مقاومتی. در این بین ایجاد سیستم اطلاعات اقتصادی در کشور در مسیر افزایش شفافیت اقتصادی کارکردهای قابل توجه و منحصربه‌فردی برای حاکمیت دارد که در ذیل به برخی از این موارد اشاره خواهد شد:

- دسترسی به اطلاعات جهت اداره صحیح اقتصاد کشور (حکمرانی اقتصادی): یکی از پیش‌شرط‌های اساسی در برنامه‌ریزی صحیح کلان کشور، وجود اطلاعات و آمار صحیح از واقعیات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور است. در صورت نبود مستندسازی و شفافیت، تهیه آمار قابل اعتماد و منطبق با واقعیت از فعالیت‌های مختلف امکان‌پذیر نخواهد بود. اگر مسئولان و سیاست‌گذاران از جزئیات اطلاعات اقتصادی کشور بی‌خبر باشند، نمی‌توانند به درستی برنامه‌ریزی کنند و در فضای غیرشفاف و بدون آمار، طبیعتاً برنامه‌ریزی برای اقتصاد بسیار مشکل است. بهبود فضای کسب‌وکار و حمایت از تولید منوط به داشتن اطلاعات دقیق از وضعیت اقتصادی کشور است. در یک حکمرانی عمومی مدرن، شفافیت عنصر کلیدی است (یونیارتا و پورنیماتی^۲، ۲۰۲۱: ۹۶). سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی نیز در فضای غیرشفاف نمی‌توانند با اطمینان سرمایه‌گذاری و فعالیت کنند. یکی از مهم‌ترین مسائلی که در فضای اقتصادی دنیا به عنوان یک پیش‌فرض وجود دارد، شفافیت اطلاعات است. دارایی‌ها و اطلاعات

---

1. Hollyer et al. (2019).

2. Yuniarta & Purnamawati (2021).

آحاد مردم، شرکت‌ها، سرمایه‌داران، دولت‌مردان، فعالان مختلف اقتصادی اعم از تجار و تولیدکنندگان، اطلاعات زمین و مسکن، تولیدات داخل، ارزش و حجم اقلام وارداتی و صادراتی، همه و همه در اختیار حاکمیت‌ها قرار دارد. با این اطلاعات است که حاکمیت می‌تواند اقتصاد را در کنترل خود داشته و به بیان دیگر بهتر حکمرانی کند.

• **شناسایی افراد یا شرکت‌های سالم یا ناسالم اقتصادی (پاسخ کارآمد به استعلامات):**

همیشه دستگاه‌های اطلاعاتی و امنیتی مورد استعلام در خصوص افراد جهت انتصاب یا به‌کارگیری در یک پست یا جایگاه مهم قرار می‌گیرند و دستگاه‌ها ناگزیر از اظهارنظر در خصوص وضعیت اقتصادی این‌گونه افراد هستند. عدم آگاهی از عملکرد سوء برخی از اشخاص و نهایتاً عدم اظهارنظر در خصوص انتصاب افراد گاهی خسارت جبران‌ناپذیری برای کشور در پی خواهد داشت. این قبیل از استعلامات در مورد برخی از شرکت‌ها نیز صورت می‌پذیرد و وجود اطلاعات اقتصادی جامع و دقیق از شرکت‌ها نیز می‌تواند وظایف دستگاه اطلاعاتی و امنیتی را تسهیل نماید.

• **کاهش فساد اقتصادی:** در فضای غیرشفاف اقتصادی برای حاکمیت، سوءاستفاده‌های

بسیاری صورت می‌گیرد؛ رانت‌خواری‌های گسترده، قاچاق کالا، افزایش بدون دلیل قیمت‌ها، زمین‌خواری‌های گسترده و سوداگری در بخش کالا، ارز و مسکن از مصادیق فساد در صورت نبود دسترسی اطلاعات برای حاکمیت است. در صورت وجود سیستم اطلاعات اقتصادی، در نظام توزیع نیز می‌توان کالاهای قاچاق را تشخیص داد و راه سودآوری قاچاق را از این طریق مسدود نمود. در صورت برخورد با مفسدین اقتصادی و در نهایت کاهش فساد اقتصادی می‌توان اعتماد مردم به نظام را احیا نموده و ارتقا بخشید.

شکل ۱: نقش‌های سه‌گانه سازمان‌های اطلاعاتی (افتخاری و قدرت‌آبادی، ۱۳۹۵)

شکل ۱ نقش و کارکرد سه‌گانه سازمان‌های اطلاعاتی را نشان می‌دهد که شامل نقش شناختی، نظارتی و اجرایی هستند. نقش شناختی محصول فعالیت‌هایی است که از طریق واکاوی بعد پنهان کنش‌ها، پدیده‌های فردی یا اجتماعی به دنبال فهم واقعیت امور (با ترکیب شناخت آشکار و پنهان از آنها) به دست می‌آید. نقش شناختی، شامل کارکرد جمع‌آوری اطلاعات و کارکرد بررسی اطلاعات سازمان‌های اطلاعاتی می‌شود. نقش نظارتی شامل نظارت بر عملکرد صحیح افراد و نهادهای مختلف کشور به منظور اجرای درست تصمیمات اتخاذ شده می‌باشد. کارکرد ضداطلاعات سازمان‌های اطلاعاتی به دلیل ماهیت نظارتی آن، زیرمجموعه نقش نظارتی سازمان‌های اطلاعاتی تعریف می‌شود. نقش اجرایی، اجرای تصمیم یا تصمیماتی است که پیش از آن با هدف تأمین منافع ملی اخذ شده‌اند، اما نهادهای تخصصی مجری به دلایل مختلف امکان عملیاتی نمودن آن تصمیم یا تصمیمات را ندارند. به همین دلیل گاهی اوقات سیاست‌گذاران از سازمان اطلاعاتی به عنوان ابزاری برای اجرای تصمیماتشان استفاده می‌کنند که اصطلاحاً به آن نقش اجرایی سازمان‌های اطلاعاتی یاد می‌شود (افتخاری و قدرت‌آبادی، ۱۳۹۵: ۲۶).

- **یافتن سرنخ‌های اطلاعاتی برای سازمان اطلاعات- امنیتی:** با توجه به پیچیدگی‌های مفاسد اقتصادی و درهم‌تنیده‌بودن قدرت و ثروت در مفاسد اقتصادی کلان، یکی از مسائل جدی سازمان‌های اطلاعاتی جهت مبارزه با این‌گونه مفاسد کلان اقتصادی، رسیدن به سرنخ‌های اطلاعاتی است که می‌تواند نقش مهمی در سرعت و شتاب اقدام سلبی و ایجابی بهنگام یک سرویس اطلاعاتی ایفا نماید.
- **ایجاد بانک اطلاعاتی اقتصادی:** بانک‌های اطلاعاتی- اقتصادی که به‌وسیله دولت، مؤسسات تجاری و اقتصادی و برخی از سازمان‌ها تولید می‌شود، با توجه به ایجاد یک سابقه بلندمدت اقتصادی از یک موضوع، فرد و یا یک شرکت، عملاً اطلاعات بسیار ذی‌قیمتی را در خود نهفته دارد و به‌راحتی می‌توان داده‌های مرتبط با موضوع، فرد یا شرکت مدنظر را استخراج نمود. ضمناً در صورت دسترسی به بانک‌های اطلاعاتی سال‌های گذشته حتی می‌توان روندنگاری از فعالیت اقتصادی سوژه را به‌راحتی احصا و جهت اقدامات اطلاعاتی در اختیار کارشناسان سازمان اطلاعاتی قرار داد (میرمحمدی و سالارکیا، ۱۳۹۱: ۳۷).
- **رصد فعالیت‌های رقیب:** در صورت ایجاد سیستم اطلاعات اقتصادی، می‌توان پس از بررسی اطلاعات اقتصادی عوامل اصلی و نیز شرکت‌های وابسته به رقیب و گروه‌های معاند در داخل کشور، جهت‌گیری آنها را مورد پایش قرار داد و اقدام اطلاعاتی را به صورت هدفمند هدایت نمود. شناسایی نقاط قوت و ضعف اقتصادی دشمن و رقبا، موجب درک بهتری برای سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی کشور شده و در نهایت افزایش پتانسیل مدیریت بحران برای حاکمیت را فراهم خواهد آورد. ضمناً در صورت توسعه این سیستم حتی می‌توان فعالیت اقتصادی رقبا را در حوزه جغرافیایی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مورد رصد قرار داده و در مواقع نیاز موردحمله قرار داد.

- **افزایش سرعت بررسی گزارش‌ها و اخبار دریافتی سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی:**
هر سیستم اطلاعاتی روزانه با انبوهی از اخبار و گزارش‌های درست و نادرست در مورد افراد و شرکت‌ها مواجه بوده که بعضاً از طرف افراد یا شرکت‌های رقیب، جهت تضعیف رقبای خود ارسال شده است؛ به همین دلیل بخش قابل توجهی از این گزارش‌ها و اخبار ارسالی نادرست است. در صورت دسترسی به سیستم اطلاعات اقتصادی می‌توان صحت و سقم این‌گونه اخبار و گزارش‌ها را مورد بررسی قرار داد.
- **ایجاد رصد و اشراف اطلاعاتی دقیق اقتصادی:** اطلاعات اقتصادی از طریق ایجاد زنجیره مرتبط و متصل از بانک‌های داده‌های اقتصادی، از درجه بالایی در صحت اطلاعات دارا بوده و همچنین با به‌روزرسانی و به‌هنگام‌سازی داده‌ها، اطلاعات منحصر به فردی در خصوص سوژه یا موضوعات اقتصادی ایجاد خواهد نمود که در انجام موفق رصد و اشراف اطلاعاتی کمک به‌سزایی خواهد نمود (قاسمی، ۱۳۸۶: ۲۰).
- **تسهیل مدیریت اقتصادی برای مدیران عالی:** یکی از مقوله‌های مهم اقتصاد هر کشوری ایجاد امنیت اقتصادی پایدار در آن کشور است. برقراری امنیت پایدار اقتصادی در بحران‌ها و تکانه‌های حاصل از شرایط داخلی و خارجی مستلزم تصمیمات صحیح و کارآمد مسئولان و مدیران است و اتخاذ تصمیمات صحیح نیز نیازمند دسترسی به اطلاعات و آمار درست، دقیق و جامع می‌باشد. در این خصوص حاکمیت در موضوعات مختلف نیازمند انواع گزارش‌ها از قبیل گزارش‌های موردی از اشخاص حقیقی و حقوقی، گزارش‌های تلفیقی، گزارش‌های ردیابی، گزارش‌های تراکشی، گزارش‌های راهبردی و حتی گزارش‌های برآوردی از موضوعات مختلف اقتصادی است که با وجود یک سیستم اطلاعات اقتصادی در کشور این امر به سهولت قابل اجرا خواهد بود. نقش این دسترسی مدیریتی در ایجاد انواع نمودارها و نمایه‌های متناسب با نوع درخواست مدیران نقش مؤثری در تصمیم‌سازی برای مدیران اطلاعاتی ایفا می‌نماید. بنابراین مدیران عالی کشور با در اختیار داشتن دسترسی به اطلاعات صحیح اقتصادی می‌توانند با برآورد صحیح از

وضعیت و نقشه اقتصادی^۱، تصمیم درست و کارآمدی در شرایط عادی و شرایط بحرانی کشور اتخاذ نمایند.

با توجه به ادبیات مطرح شده و اثرات شفافیت اقتصادی بر امنیت داخلی، در این بخش مدل پیشنهادی مبتنی بر سیستم یکپارچه اطلاعات اقتصادی ارائه می شود.

ج) مدل پیشنهادی: سیستم اطلاعات اقتصادی

رسیدن به برداشت مشترک از مفهوم اطلاعات اقتصادی، مستلزم بررسی نظریات موجود در این خصوص است. اطلاعات اقتصادی، با توجه به کشور مدنظر و ویژگی‌های مفسران، تعاریف متفاوتی دارد. در آمریکا و سایر کشورهای آنگلو ساکسون، اطلاعات کسب و کار به فعالیت‌های مرتبط با مدیریت دانش و به ویژه روش‌ها و مدل‌هایی اشاره دارد که برای یافتن اطلاعات «مخفی» در پایگاه‌های داده به کار گرفته می شوند؛ اطلاعاتی که در تصمیم‌گیری‌ها نقش دارند. اطلاعات بازاریابی که از جمله این اطلاعات هستند، با جنبه‌های تجاری و بازاریابی کسب و کارها در محیط رقابتی‌شان سروکار دارند. رفتار مشتریان بالقوه و بالفعل از این طریق «استانداردسازی» می شود تا فروش افزایش یابد یا صرفاً از توجه مشتریان به شرکت‌های رقیب جلوگیری شود. سایر کشورها، که در زمره کشورهای آنگلو ساکسون قرار نمی گیرند، اطلاعات اقتصادی را آن دسته از فعالیت‌های دولتی می دانند که هدف آنها دفاع از منافع اقتصادی کشور در سطح بین‌المللی است؛ بنابراین، این فعالیت‌ها توسط سرویس‌های اطلاعاتی انجام می شوند که مصداق بارز آن کشور اسپانیاست (سلیمانی، ۱۳۹۵: ۱۵). طبق نظر شومپتر^۲، اطلاعات اقتصادی آن عملی است که

-
1. Economic Map
  2. Schumpeter

اقتصاددانان در سازمان‌های اطلاعاتی انجام می‌دهند. این تعریف تلاش‌های افراد و سازمان‌های خصوصی برای به دست آوردن اطلاعات محرمانه و ویژه در ارتباط با فناوری، ارتباطات تجاری، قیمت‌ها و طرح‌های اقتصادی که مشتریان و رقیبان‌شان انجام می‌دهند را شامل نمی‌شود. علاوه بر این، چنین تعریفی حتی ارزیابی‌های افراد یا شرکت‌های خصوصی و حتی ادارات دولتی خارج از جامعه اطلاعاتی را در مورد وضعیت جاری و آتی اقتصاد شامل نمی‌گردد (والتر، ۱۳۸۱). در کنار این برداشت از اطلاعات اقتصادی، با دو اصطلاح جاسوسی اقتصادی و جاسوسی صنعتی روبرو هستیم که همواره به جای اطلاعات اقتصادی و معادل آن به کار می‌روند. بر اساس آنچه در ادبیات اطلاعاتی وجود دارد، منظور از جاسوسی اقتصادی، اقدام دولت‌ها برای سرقت اخبار اقتصادی از یکدیگر است، اما در جاسوسی صنعتی، شرکت‌های خصوصی اقدام به سرقت اخبار اقتصادی یکدیگر می‌کنند. برای مثال در جاسوسی صنعتی، یک شرکت کره جنوبی به استراق سمع ارتباطات شرکت اینتل می‌پردازد. اگر دولت کره تجهیزات و پشتیبانی از شنود را برای این شرکت فراهم کرده یا مالک شرکت کره‌ای باشد، فعالیت‌های این شرکت جاسوسی اقتصادی نام دارد (شهبازی، ۱۳۹۹).

به نظر می‌رسد اطلاعات اقتصادی مفهومی جامع‌تر از جاسوسی اقتصادی یا صنعتی است و مفاهیم اخیر را باید بخشی از اصطلاح گسترده‌تر اطلاعات اقتصادی دانست. ضمن آنکه اطلاعات اقتصادی را باید محصول هم‌کنشی جاسوسی اقتصادی و صنعتی دانست. در واقع، عملیات جاسوسی اقتصادی و صنعتی منجر به تولید اطلاعات اقتصادی می‌شود. اطلاعات اقتصادی محصول جمع‌آوری داده‌های اقتصادی توسط یک دولت درباره دولتی دیگر نیز تعریف می‌شود. جاسوسی اقتصادی یا صنعتی (به عنوان کنشی که محصول آن اطلاعات اقتصادی است) به سرقت بردن اخبار انحصاری^۱ یا اسرار تجاری است. منظور از اخبار انحصاری، اخبار مربوط به

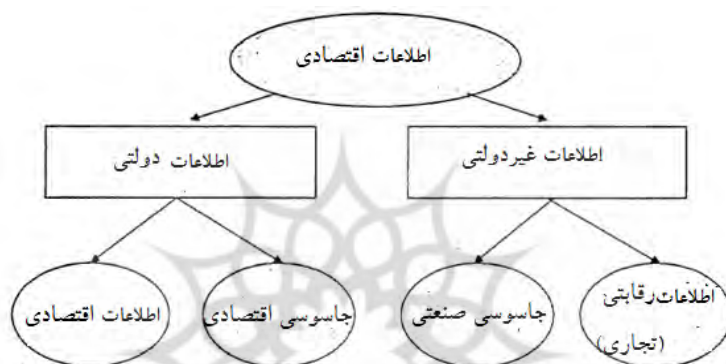
1. Proprietary Information

منابع، فعالیت‌ها، تحقیق و توسعه، سیاست‌های تجاری و اقتصادی و فناوری‌های حساس در اختیار و مالکیت هر بازیگر اقتصادی دولتی یا غیردولتی است. اگرچه ممکن است این اخبار غیرطبقه‌بندی شده باشند، اما از دست رفتن آن می‌تواند توانایی‌های بازیگر اقتصادی را در رقابت در بازار جهانی کاهش داده و تأثیرات نامطلوبی بر روی موجودیت آن بگذارد. در یک تعریف دیگر از اطلاعات اقتصادی آمده است: «اخبار مربوط به سیاست‌های اقتصادی یا تجاری شامل داده‌های فناورانه، مالی، بازرگانی و اخبار دولتی که دستیابی به آنها توسط کنشگران خارجی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم منجر به برتری نسبی آنها در رقابت اقتصادی یا تهدید امنیت ملی کشور می‌شود. همچنین، آن دسته از داده‌های مربوط به کارکردها و ناهنجاری‌های فناورانه، پولی، مالی، تجاری و بازرگانی خصوصی و دولتی داخلی که توسط سرویس اطلاعاتی یا سایر نهادهای تولیدکننده شناخت اقتصادی جمع‌آوری، تجزیه، تحلیل و توزیع می‌شود و بر امنیت اقتصادی و توان رقابت اقتصادی کشور تأثیر می‌گذارد». بنابراین، از نظر اقتصادی، دستیابی به اطلاعات اقتصادی ضروری است. این اطلاعات این امکان را می‌دهد که:

- محیط رقابتی را توصیف کنیم. اطلاعات اقتصادی، شناسایی عناصر و عوامل محیط رقابتی را ممکن می‌کنند. منظور از این عناصر و عوامل رقبا، محصولات، الزامات نظارتی و ساختارهای قیمتی و فناوری‌های موجود در محیط رقابتی هستند.
- روند تکامل عوامل رقابتی از جمله فناوری‌های نوآورانه و رقبا، جدید را پیش‌بینی کنیم.
- استحکام بنیان‌های راهبردی اقتصاد و از مطابقت آنها با محیط فعلی و شرایط قابل پیش‌بینی آینده مطمئن شویم.
- عواملی را که به ایجاد تردید درباره راهبرد منجر می‌شوند، برطرف کنیم. در این مورد، به فناوری‌های ارزیابی و نظارت مناسبی برای گردآوری اطلاعات ضروری نیاز داریم.

- از ناپایداری راهبرد مطلع شویم. سازگاری تصمیم‌ها با اقدامات آینده مستلزم پویابودن آنهاست (سلیمانی، ۱۳۹۵).

مطابق شکل زیر اطلاعات اقتصادی شامل طیف وسیعی از دیگر حوزه‌ها است که عبارت‌اند از اطلاعات اقتصادی و جاسوسی اقتصادی از حیث دولتی و جاسوسی صنعتی و اطلاعات رقابتی از حیث خصوصی و غیردولتی.

شکل ۲: ساختار اطلاعات اقتصادی (شهبازی، ۱۳۹۹)

ظهور مفهوم اطلاعات اقتصادی به‌مثابه مجموعه‌ای از اقدامات هماهنگ برای بررسی، پردازش و توزیع اطلاعات با هدف تصمیم‌گیری اقتصادی در حوزه اقتصاد، فعالیت‌های اطلاعاتی را وارد مرحله‌ای جدید کرد. از آنجا که جهانی شدن بازار، چالش‌هایی را پیش روی شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی قرار می‌دهد، فعالیت‌های اقتصادی بر اقتصاد داخلی و بخش کسب‌وکار متمرکزند. حفاظت از منافع اقتصادی، از یک سو و نیاز به کسب مزیت اقتصادی بر رقبا (چه در سطح دولت‌ها و چه در سطح کسب‌وکارها)، از سوی دیگر نیروهای محرکه تعیین‌کننده ایجاد ابزارهای قدرتمند اطلاعات اقتصادی بودند (سلیمانی، ۱۳۹۶).

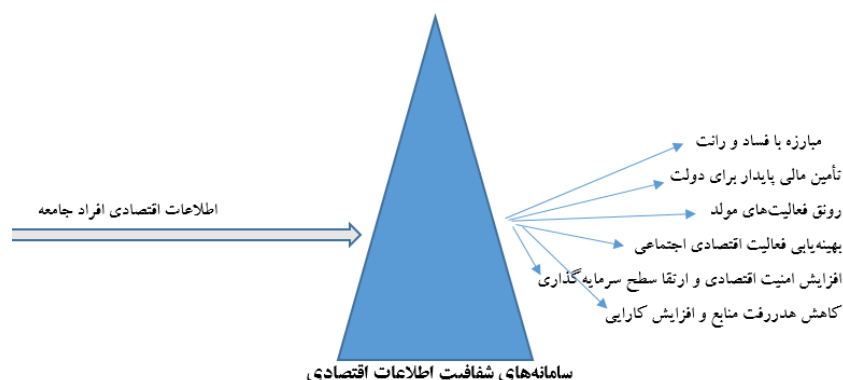
د) سیستم اطلاعات اقتصادی^۱

هدف این بخش، بررسی سیستم‌های اطلاعات اقتصادی و تمرکز بر ایجاد و توسعه بخش اطلاعات اقتصادی دولتی است که در نهایت به ایجاد یک سیستم اطلاعاتی اقتصادی منجر می‌شود. انواع مختلفی از سیستم‌های اطلاعاتی اقتصادی وجود دارند که ویژگی‌های مشابه و متفاوت دارند. بررسی آنها می‌تواند به ما کمک کند تا مزایای اطلاعات اقتصادی را درک کرده و برخی از مشکلات سیستم را پیدا کنیم. «سیستم اطلاعات اقتصادی به شیوه‌ها و استراتژی‌های تجمعی استفاده از اطلاعات اشاره دارد که در هر سطحی در خصوص سازمان‌های مختلف دولتی، صنعتی، شرکتی و حتی اشخاص حقیقی به کار گرفته می‌شود». برجسته‌ترین کشورهایی که دارای سیستم اطلاعات اقتصادی هستند عبارت‌اند از کانادا، ایالات متحده، ژاپن، فرانسه، آلمان و روسیه. پاتر^۲ سیستم‌های اطلاعات اقتصادی این کشورها را به خوبی مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. بخش دولتی و جامعه اطلاعاتی رسمی یک کشور، تنها بخشی از سیستم اطلاعات اقتصادی است. در این سیستم طی یک فرایند، همکاری‌های بسیاری میان سازمان‌های دولتی و غیردولتی صورت می‌گیرد. انقلاب ارتباطات و به دنبال آن، توسعه فناوری‌های اطلاعاتی جدید، منجر به ایجاد جامعه اطلاعاتی جدید و این عوامل در نهایت موجب تولید و انتشار اطلاعات اقتصادی شده است.

---

1. Economic Intelligence System (EIS)
2. Potter

پاتر چهار تأثیر عمده تشکیل جامعه اطلاعاتی مبتنی بر سیستم اطلاعات اقتصادی را به این صورت معرفی می‌کند: جهانی شدن؛ تکه‌تکه‌شدن و تمرکززدایی (به عنوان مثال، تسلیحات، شرکت‌های دانش‌بنیان، نقش مؤثر دولت‌های محلی و تعدادی از بازیکنان درگیر در فرایند حکومت)؛ سخت‌شدن حفظ اسرار و از بین‌رفتن مرزهای بین صنایع، بخش‌های عمومی و خصوصی، کالاها و خدمات و دولت‌ها که این امر منجر به نیاز به اتحاد و روابط جدید و نیاز به بازنگری در دسته‌های مفهومی جدیدی شده است. به طور خلاصه، جمع‌آوری و توزیع اطلاعات اقتصادی به عنوان نتیجه پیشرفت در فناوری اطلاعات منجر به ظهور یک جامعه اطلاعاتی شده است. گسترش توان دسترسی به اطلاعات و توزیع اطلاعات اقتصادی موجب بروز مشکل کنترل اطلاعات می‌شود. به گفته برونو، «مجوزهای دسترسی به اطلاعات باید طبق یک روش بوده و در چارچوب قانونی صورت گیرد. اگر چارچوب قانونی روشن و صریح وجود نداشته باشد، سازمان‌های اطلاعاتی هرگز نمی‌توانند سطوح دسترسی به اسناد طبقه‌بندی‌شده را کنترل کنند». بنابراین، سیستم اطلاعات اقتصادی باید در یک چارچوب قانونی جامع عمل کند که بالاترین سطح کنترل آن را حفظ کند. قبل از بررسی انواع سیستم‌های اطلاعات

اقتصادی، لازم است ویژگی‌های اصلی آن را معرفی نموده و طبقه‌بندی کنیم. مهم‌ترین عناصر این سیستم در ابتدا، دولت، مجلس و دستگاه قضایی هستند؛ به عنوان مثال، اتاق بازرگانی، فعالان تجارت خارجی، مؤسسات علمی و سازمان‌های خصوصی. دوم، تمام عناصر اقتصاد دولتی که دارای استراتژی خاص هستند و مأموریت‌های خود را انجام می‌دهند و با عناصر دیگر همکاری می‌کنند. فعالیت‌ها مطابق با قانون انجام می‌شود (شهبازی، ۱۳۹۹).

۱. وضعیت اطلاعات اقتصادی کشور: تمام سامانه‌های اقتصادی کشور به صورت

جزیره‌ای، هرکدام متولی حوزه تخصصی خود بوده و به هیچ‌عنوان مصداق یک سیستم اطلاعات اقتصادی جامع در کشور نبوده و متأسفانه هر از انسجام و جامعیت لازم جهت نظارت بر کل فرآیند اقتصاد کشور را دارا نیست. آنچه در حال حاضر در کشورمان وجود دارد یک نظام جامع اطلاعات نیست و تنها اطلاعات پراکنده‌ای است که توسط بخش‌های مختلف ثبت و ضبط می‌شود؛ بنابراین هیچ‌گونه سامانه جامع از اطلاعات اقتصادی نه در سطح دولت و نه در سطح دستگاه‌های اطلاعاتی و امنیتی کشور وجود ندارد.

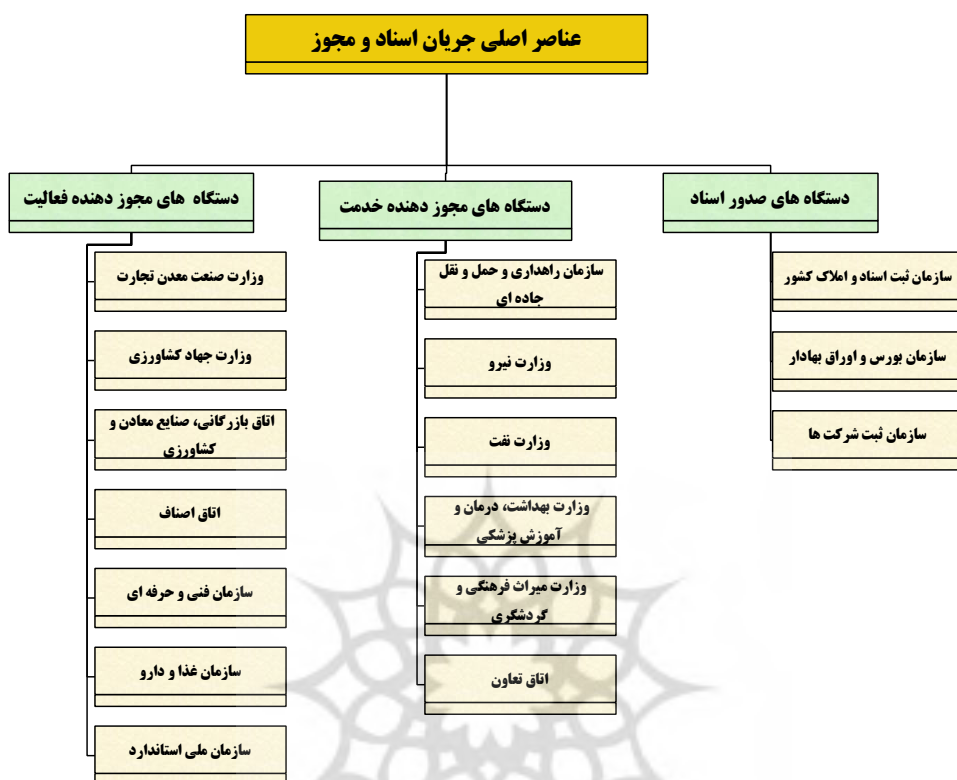
۲. تجمیع سامانه‌های اقتصادی کشور: بر اساس داده‌های کلان، سه جریان اصلی

در اقتصاد وجود دارد که با کنترل این سه جریان می‌توان اقتصاد کشور را نظارت، پایش، ساماندهی، کنترل و در نهایت مدیریت نمود که این سه جریان اصلی اقتصادی عبارت‌اند از:

جریان مجوزها و اسناد: کلیه اسناد و مجوزهایی که برای هرگونه فعالیت اقتصادی در کشور صادر می‌شود (از پروانه بهره‌برداری تولید تا مجوز فروش، از ثبت شرکت تا ثبت اسناد و املاک).
جریان پولی - مالی: کلیه اقدامات پولی مالی که در فعالیت اقتصادی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی در کشور صورت می‌پذیرد (از گردش حساب بانکی تا خرید و فروش سهام بورس، سکه و ارز).

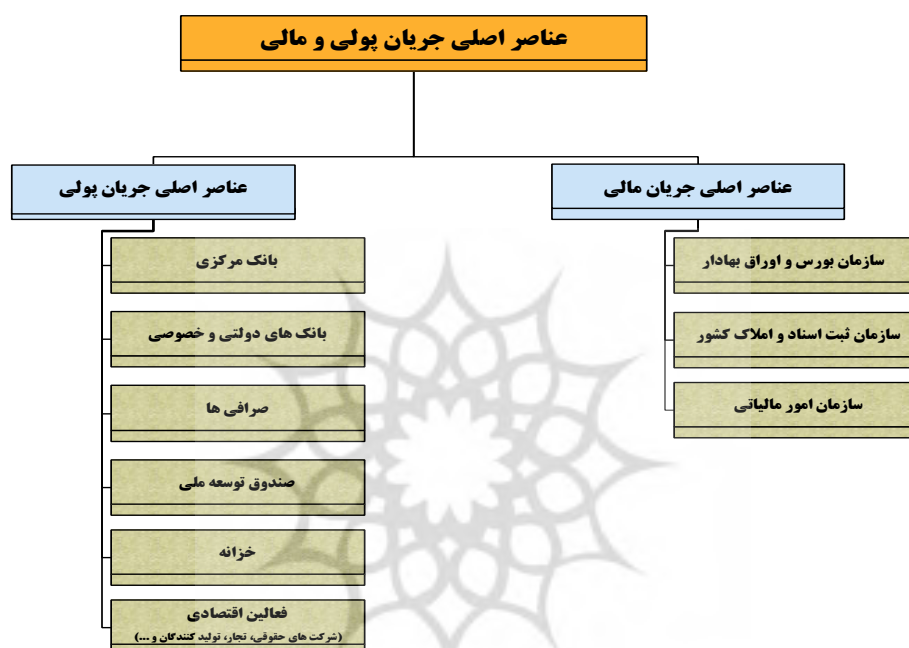
جریان کالا و خدمات: هرگونه فعالیت اقتصادی که در خصوص یک کالا از تولید، انبار، حمل کالا و نهایتاً فروش آن در کشور صورت می‌پذیرد (تمام مراحل زنجیره تأمین کالا).

• **جریان مجوزها و اسناد:** دامنه پوشش فعالیت‌های اقتصادی در این جریان، کلیه دستگاه‌های مجوزدهنده اعم از ثبت شرکت، ثبت اسناد و املاک، مجوز فعالیت و مجوز خدمت در حوزه‌های صنعت، معدن، تجارت، مالی، انرژی، صنوف، بهداشت، ساختمان و انواع خدمات اعم از آموزش حرفه اقتصادی و ... می‌باشند. در حال حاضر هر دستگاه با ساختار اطلاعاتی خود عملیات صدور مجوز یا ارائه خدمت به مجوزها را انجام داده که ساختارهای اطلاعاتی متفاوتی دارند و با هم یکپارچه نیستند. ضمن اینکه برخی فعالیت‌ها نیز مجوزی از دستگاه‌های ذی‌ربط ندارند. واحدها و فعالیت‌های اقتصادی در هر دستگاه دارای کد و شناسه مختص همان دستگاه بوده و با کد و شناسه دستگاه دیگر متفاوت هستند، مثلاً یک بنگاه در وزارت صنعت، معدن و تجارت دارای شناسه کسب‌وکار، شناسه صنفی و شماره کارت بازرگانی بوده، همان بنگاه در وزارت نیرو دارای شماره اشتراک برق، شناسه قبض برق و شماره اشتراک آب بوده، در وزارت نفت دارای شماره اشتراک گاز و شماره تجارت آسان، در سازمان تأمین اجتماعی دارای کد کارگاه تأمین اجتماعی، در سازمان امور مالیاتی دارای شماره اقتصادی، در بانک‌های عامل دارای شماره مشتری، در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی دارای شماره پروانه بهداشتی، در وزارت راه و شهرسازی دارای شماره پروانه ساختمان و ... است. در شکل زیر مهم‌ترین و اصلی‌ترین دستگاه‌های مرتبط با جریان اسناد و مجوز در کشور ارائه شده است.

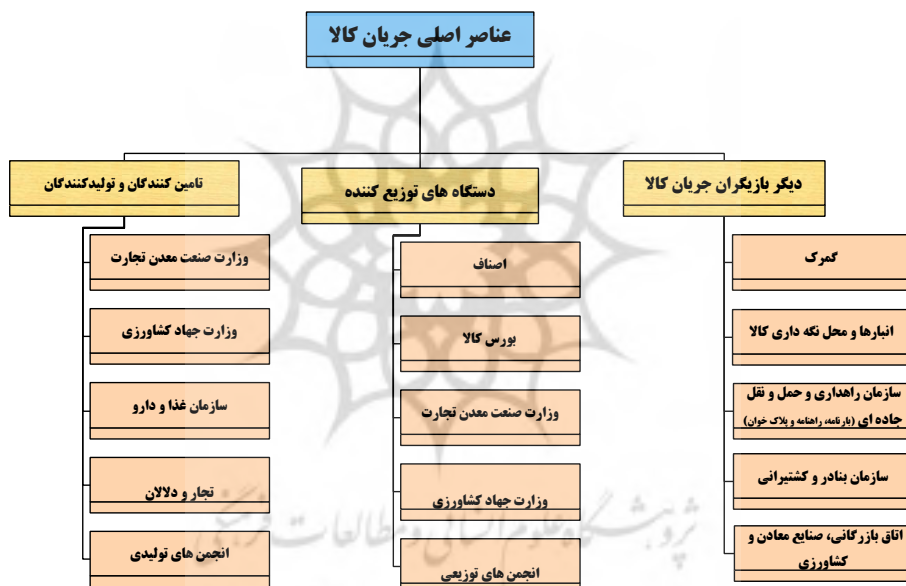
- جریان پولی و مالی:** با دسترسی به جریان پولی و مالی کشور، می توان رصد جریان پول را ایجاد نمود. هر پول کلان مشکوکی که در نظام اقتصادی جابه جا شود می توان ما به ازای آن جریان کالا و جریان مجوزها و اسناد را مورد پایش و بررسی قرار داده و در صورت عدم تطابق، محل تأمین و مصرف این پول می تواند محل فساد اقتصادی در کشور باشد. مشخص نیست چه حجم از منابع کشور (به ویژه منابع پولی و مالی) در اختیار چه تعداد از فعالین اقتصادی است و در ما به ازای این پولها چه کالا و خدماتی در سطح جامعه توزیع می شود. در حوزه دولتی نیز به علت وجود حلقه های مفقوده متعدد در اجرای دولت الکترونیک (مانند عدم پوشش کامل صندوق های مکانیزه فروش، دستگاه های پوز و نقدی بودن معاملات مالی) امکان رصد و ردیابی پول های در گردش نظام اقتصادی کشور

فراهم نیست، لذا انتفاع کلان دولت از مالیات نیز قطعاً محقق نمی‌شود و امکان خلق ثروت‌های نامشروع برای مفسدین اقتصادی میسر است. در شکل زیر مهم‌ترین و اصلی‌ترین عناصر و دستگاه‌های مرتبط با جریان پولی و مالی کشور ارائه شده است.

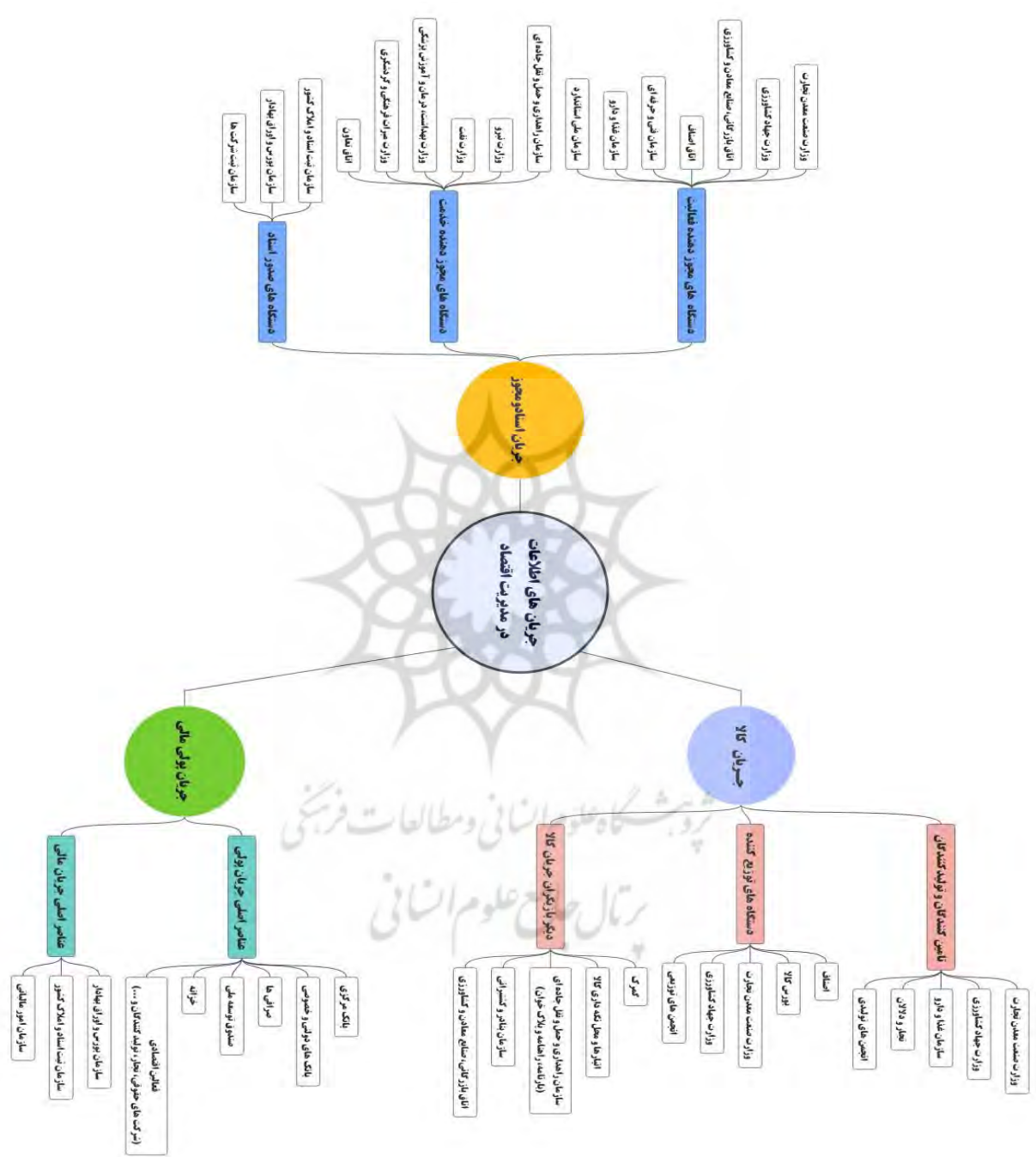
- **جریان کالا:** هرگونه فعالیت اقتصادی که در خصوص یک کالا از تولید، انبار، حمل کالا و نهایتاً فروش آن در کشور صورت می‌پذیرد، جریان کالای کشور یا زنجیره تأمین کالای کشور را شکل می‌دهد. با شکل‌گیری کامل سیستم اطلاعاتی علاوه بر رصد زنجیره تأمین کالا در کشور ما به ازای کالا در جریان پولی و مالی و نیز جریان اسناد و مجوزها قابل رهگیری و کنترل است. به عنوان مثال اگر محصولی در بازار باشد که ما به ازای آن در جریان اسناد و پول وجود نداشته باشد، احتمال قاچاق بودن و... کالا وجود دارد. برای رصد دقیق جریان کالا می‌بایست کالاها دارای شناسه‌های منحصر به فرد و یکتا بوده تا قابلیت رهگیری داشته باشند. تعدد ساختارهای کدگذاری و شناسه کالا در سامانه‌های مختلف و یکپارچه نبودن آنها با

یکدیگر، از مهم‌ترین چالش‌های این حوزه است. این عدم یکپارچگی، علاوه بر اینکه اطلاعات تولید و عرضه کالا را با چندگانگی مواجه می‌کند، امکان رصد شرایط بازار را مختل می‌سازد. مثلاً در سامانه‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت اطلاعات واحد تولیدی به صورت وزنی و مقداری ثبت می‌شود، در حالی که در اطلاعات مالیات مستقیم و مالیات بر ارزش افزوده همان واحد تولیدی در سازمان امور مالیاتی، به صورت ارزشی ثبت می‌شود و این عدم انطباق از بسترهای سوءاستفاده مفسدان اقتصادی است. در شکل زیر مهم‌ترین و اصلی‌ترین عناصر و دستگاه‌های مرتبط با جریان پول ارائه شده است.

ه) شماتیک کلی سامانه اطلاعات اقتصادی

شمای کلی سامانه اطلاعات اقتصادی یا همان سیستم اطلاعات اقتصادی مطلوب کشور به صورت شکل زیر ارائه شده است:

و) ریزپروژه‌های سیستم اطلاعات اقتصادی

جهت شکل‌گیری کامل و دقیق سیستم اطلاعات اقتصادی کشور می‌توان از ریزپروژه‌های ذیل بهره‌گرفت:

- ثبت و شناسه‌گذاری پایه همه فعالیت‌های اقتصادی که بر اساس این نگاه کلان در بخش آمار و اطلاعات چهار ثبت پایه در نظر گرفته شده که باید طبقه‌بندی و کدگذاری مستقل داشته باشند. این چهار ثبت در حقیقت مکمل یکدیگر بوده و مبنای تبادل و یکپارچه‌سازی اطلاعات در تمام کشور است. ضمن اینکه تمام سرویس‌ها و خدمات اقتصادی کشور می‌بایست بر مبنای این چهار کد یکتا ارائه شود، لذا هر سازمان می‌بایست در ساختار خود این کدها را لحاظ کرده و به صورت الکترونیکی از این پایگاه‌ها استعمال نماید. این بانک‌های اطلاعاتی برای استفاده در فرایندها و سرویس‌های حاکمیتی و ملی استفاده شده و برخی از خروجی‌های آن در خدمات و فعالیت‌های مبتنی بر کلان‌داده^۱ نیز کاربرد دارند. برخی از مهم‌ترین کاربردهای حوزه‌های کلان‌داده‌ها نظیر اقتصاد، امنیت، سلامت و بهداشت، آموزش، فرهنگ و اجتماعی و... است. این چهار ثبت پایه اطلاعاتی عبارت‌اند از هویت اشخاص (کد ملی)، مکان (کد پستی)، کسب‌وکار (شناسه کسب‌وکار) و کالا و خدمات (شناسه کالا و خدمات).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ثبت‌ها و هویت‌های پایه جریان‌های اطلاعاتی			
کالا و خدمات	کسب و کار	مکان	هویت اشخاص
شناسه کالا	شناسه کسب و کار	کد پستی	کد ملی

از ترکیب برخی از این ثبت‌های پایه می‌توان برخی شناسه‌های ترکیبی مانند شناسه ملی اشخاص حقوقی، شناسه اشخاص حقیقی، شناسه اقتصادی و... را ایجاد نمود که در حال حاضر این شناسه‌ها به علت عدم ترکیب صحیح ثبت‌های پایه نقیصی را در خود دارد و از جامعیت لازم برخوردار نیست. در طرح پیشنهادی، یک گروه متخصص می‌بایست نسبت به تهیه شاخص‌های ثبت‌های پایه اقدام نموده تا رصد و پایش فعالیت‌های اقتصادی آسان‌تر و کامل‌تر صورت پذیرد.

- قابلیت رهگیری محصولات از مبدأ تولید تا نقطه مصرف که مقدمه این پروژه، کدگذاری محصولات است و البته پروژه پیچیده‌ای بوده و اجرایی کردن آن به الزامات و زیرساخت‌های متعددی نیاز دارد.
- عملیاتی کردن قبض انبار الکترونیکی که می‌بایست از سوی انبارهای عمومی و اختصاصی در سطح کشور صادر شود. مقدمه این کار شناسنامه‌دار کردن انبارها است.
- پروژه عملیاتی دیگر صدور بارنامه‌های الکترونیکی برای بارهای برون و درون‌شهری و شناسنامه‌دار کردن و قابلیت رصد برخط ناوگان حمل بار درون و برون‌شهری (از طریق GPS و یا کارت سوخت) است.
- سازمان‌دهی و ایجاد جریان پول و مشخص شدن وضعیت حساب‌های بانکی افراد (اعم از حقیقی و حقوقی‌بودن)، ارتباط آنها با کد ملی، شناسه کسب‌وکار و پرونده بنگاه است. اگر حساب بانکی متصل به شناسه کسب‌وکار نشود و تراکنش بالایی داشته

باشد، می‌تواند محل سؤال و چالش باشد که این تراکنش بالا در اثر چه فعالیت اقتصادی حاصل شده و یا اگر شناسه کسب‌وکار داشته و پرداخت مالیات کمی دارد، چرا این حجم از منابع مالی در اختیار بنگاه قرار گرفته است.

- پروژه عملیاتی دیگر منوط‌شدن دریافت تسهیلات از نظام مالی کشور به شفاف بودن اطلاعات فعالیت‌های اقتصادی در جریان مجوز، جریان کالا و رتبه‌بندی یا اعتبارسنجی بنگاه‌ها است.

- توسعه زیرساخت‌های موردنیاز و حرکت به سمت صدور و استفاده از حواله‌های الکترونیکی برای معاملات بزرگ (مثلاً خریدهای بالای پنج یا ده میلیون تومان) از مهم‌ترین پروژه‌هایی است که به سلامت جریان پول و جریان کالا در کشور کمک مؤثر می‌کند. هر حسابی که در حد بالا تراکنش مالی داشته باشد و ما به ازای آن حواله الکترونیکی در سامانه‌های ذی‌ربط نداشته باشد، می‌تواند مشمول پول و عملیات مالی غیرشفاف شده و قابل پیگیری باشد.

- زنجیره‌ای شدن تسهیلات پرداختی در طول یک زنجیره ارزش از دیگر پروژه‌ها برای سالم‌سازی و افزایش راندمان منابع مالی است که اجرای آن نیازمند عملیاتی شدن جریان کالا با شفاف‌شدن مراحل پسین و پیشین زنجیره کالایی و کسب‌وکارهای مرتبط با این زنجیره است. در طراحی جریان پولی سالم باید به این نکته توجه کرد که به دلایلی به‌ویژه دلایل امنیتی و نظامی، برخی تراکنش‌ها یا حساب‌ها می‌بایست مخفی بوده و قابل رصد و پایش نباشد که برای این حوزه‌ها می‌بایست پروتکل‌های بانکی رعایت یا بانک مشخصی برای این‌گونه حساب تعیین نمود و دسترسی به این حساب‌ها محدود شود یا این‌گونه عملیات مالی خارج از چارچوب نظام بانکی صورت پذیرد یا حساب‌هایی به صورت سری و محرمانه در بانک‌ها وجود داشته باشد که از دسترسی دیگران خارج گردد.

توپوگرافی، آب و هوا، سواحل و بندرها، جمعیت، ترکیب جمعیتی و آمایش سرزمینی، شبکه‌های ارتباطی و قابلیت‌های آن، حقایق تاریخ جغرافیایی، مکان‌های مراکز مهم صنعتی، پایتخت‌ها و سایر اطلاعات است. همچنین اطلاعات بیوگرافی به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های اطلاعات اقتصادی، کاربردهای بسیاری دارد. مثلاً بررسی اطلاعاتی رفتار اقتصادی مسئولان یک کشور یا سازمان می‌تواند به پیش‌بینی استراتژی رقیب یا دشمن در آینده به منظور هدایت تهاجم اطلاعاتی کمک کند. اطلاعات شفاف را می‌توان یکی از ابزارهای ایفای مسئولیت پاسخگویی مدیران دانست. هر قدر انتشار اطلاعات در جوامع بیشتر باشد، امکان اتخاذ تصمیم‌های آگاهانه و ایفای مسئولیت پاسخگویی در مورد چگونگی تحصیل و مصرف منابع بیشتر می‌شود. به منظور دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی، شفافیت باید در تمام بازارها پیگیری و سازوکارهای مناسب با آن بازار برای رسیدن به شفافیت برقرار شود. شفافیت در تمام فعالیت‌های اقتصادی به خصوص دستگاه‌های دولتی و شرکت‌های دولتی از ابتدایی‌ترین اقدامات جهت نظارت مردم و دولت بر فعالیت‌های اقتصادی حاکمیت است که می‌تواند منجر به تصمیمات صحیح اقتصادی و در نهایت امنیت اقتصادی و داخلی برای کشور شود. فساد، تبعیض و نابرابری، محصول نامیمون عدم شفافیت اقتصادی و عدم دسترسی آزاد مردم به اطلاعات است. حکومت بدون توجه به اصل شفافیت و دسترسی آزاد مردم به اطلاعات نمی‌تواند به امنیت دست یابد. شفافیت و دسترسی آزاد به اطلاعات، معیار و سازوکاری مناسب و زمینه‌ساز برای تحقق عدالت اقتصادی و کاهش نابرابری و امنیت داخلی است. سلامت روابط و مناسبات اقتصادی، پیشرفت اقتصادی، دستیابی به اهداف اقتصادی مبتنی بر عدالت، در گرو شفافیت روابط اقتصادی است.

به دلیل ارتباط و در هم تنیده بودن حوزه‌های اقتصادی، به منظور مدیریت کلان اقتصاد کشور می‌بایست کلیه فرایندهای اقتصادی به صورت زنجیره و متصل به هم، مورد ملاحظه قرار گیرد تا بتوان ارزیابی صحیح و دقیقی از وضعیت اقتصادی در هر لحظه یا در یک بازه زمانی استخراج نمود و در نهایت

مدیران عالی نظام با در اختیار داشتن یک برآورد صحیح از وضعیت و نقشه اقتصادی کشور بتوانند تصمیمات درست و کارآمدی در شرایط عادی یا شرایط بحرانی اتخاذ نمایند. به کارگیری اطلاعات اقتصادی حاکمیتی در مقابله با فساد اقتصادی و ایجاد سلامت و شفافیت اداری، یکی از موفق‌ترین و جدیدترین تجربیات این حوزه در سطح جهان به شمار می‌رود. مقابله با فساد اقتصادی و ایجاد سلامت اداری یکی از اولویت‌های راهبردی و مورد مطالبه در نظام جمهوری اسلامی ایران است که تجمیع سامانه‌ها و بانک‌های اطلاعات اقتصادی کشور در قالب سامانه اطلاعات اقتصادی برای حاکمیت و دستگاه نظارتی امری ضروری و حیاتی جهت تحقق این مهم به شمار می‌رود. یکی از مسائل مهم در ایجاد سیستم یکپارچه اطلاعات اقتصادی این مسئله است که متولیان سامانه‌های اقتصادی به خاطر محرمانه بودن اطلاعات و داده‌های خود حاضر به تبادل کامل آن با دیگر دستگاه‌ها نیستند و در کشورمان با جزیره‌ای از سامانه‌های مهم اقتصادی مواجهیم که هیچ‌گونه ارتباطی با یکدیگر نداشته‌اند یا در صورت ارتباط یک دسترسی حداقلی برقرار می‌باشد. این ضعف و مسئله بسیار مهم موجب شده است مدیریت اقتصادی کشور در شرایط بحرانی مانند دوران تحریم یا دوران شیوع و همه‌گیری ویروس کرونا به شدت زمین‌گیر گردد. همین امر ضرورت ورود حاکمیت به این حوزه را دوچندان می‌نماید. بسیاری از کشورها نیز با توجه به جایگاه سازمان‌های اطلاعاتی و نقش سه‌گانه این سازمان‌ها به عنوان نقش شناختی، نقش نظارتی و نقش اجرایی، وظیفه خطیر ایجاد سامانه اطلاعات اقتصادی آن کشور را در اختیار آنها قرار می‌دهند.

نقش تولید اطلاعات اقتصادی، به شدت وابسته به توانایی مدیریت و جهت‌دهی سرویس اطلاعاتی در راستای اهداف کشور است. در دنیایی که مقهور فناوری است، دسترسی و کنترل اطلاعات اقتصادی در کمترین زمان، عامل بی‌بدیل موفقیت به شمار می‌رود و سرویس‌های اطلاعاتی ابزارهایی مطمئن برای این هدف هستند. از طرفی ایجاد مرکز سامانه‌های اطلاعات اقتصادی امری بسیار حیاتی جهت انجام

نظارت و برخورد ریشه‌ای با فساد و نیز ارائه برآوردهای قابل اتکا و مطمئن در حوزه اقتصادی امری اجتناب‌ناپذیر برای یک سازمان اطلاعاتی حاکمیتی است. پیشنهاد شکل‌گیری مرکز سامانه اطلاعات اقتصادی کشور ذیل دستگاه حاکمیتی و نظارتی در صورت عملیاتی شدن، نه تنها می‌تواند راهکاری برای خنثی کردن تهاجم اقتصادی نظام سلطه باشد (دفاع اقتصادی)، بلکه می‌تواند به یک رویکرد اطلاعاتی جهت شکوفایی اقتصاد درون‌زا بر پایه ارزش‌ها و اهداف گفتمان انقلاب اسلامی منجر شود و نهایتاً موجب نظام‌سازی بومی در امنیت اقتصادی کشور خواهد شد. ایجاد مرکز سیستم اطلاعاتی و اقتصادی کارکردهای بسیار برای حاکمیت خواهد داشت که در ذیل به طور خلاصه به اهم این موارد اشاره خواهد شد:

- ❖ کاهش فساد اقتصادی
  - ❖ یافتن سرنخ‌های اطلاعاتی برای سازمان اطلاعاتی - امنیتی
  - ❖ ایجاد بانک اطلاعاتی اقتصادی
  - ❖ رصد فعالیت‌ها و جهت‌گیری‌های احزاب، گروه‌ها و فرق معاند
  - ❖ افزایش سرعت بررسی گزارش‌ها و اخبار دریافتی سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی
  - ❖ شناسایی افراد یا شرکت‌های سالم یا ناسالم اقتصادی (پاسخ کارآمد به استعلامات)
  - ❖ ایجاد رصد و اشراف اطلاعاتی دقیق اقتصادی
  - ❖ دسترسی مدیریت اقتصادی برای مدیران عالی نظام
- مطابق مطالب این پژوهش بر اساس داده‌های کلان، سه جریان اصلی در اقتصاد وجود دارد که با کنترل این سه جریان می‌توان اقتصاد کشور را نظارت، پایش، ساماندهی، کنترل و در نهایت مدیریت نمود که این سه جریان اصلی اقتصادی عبارت‌اند از جریان مجوزها و اسناد. جریان پولی مالی و جریان کالا و خدمات.

منابع

- احمدی درینی، حمیدرضا؛ میرنجف موسوی و حسن حکمت‌نیا (۱۳۸۵)، شهرنشینی و امنیت، بررسی میزان عوامل موثر بر احساس امنیت شهروندان (مطالعه موردی شهر مراغه)، **پیک نور**، (۳)، ۷، ۳۹-۵۰.
- احمدی، رضا و علی صالح‌نیا (۱۳۹۹)، **درآمدی بر امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران**، انتشارات دانشگاه امام صادق. تهران. چاپ اول.
- اسفندیار، حسین و سیدمحمدصالح نجفی فراشاه (۱۳۹۴)، تحلیل وضعیت موجود سامانه‌های اطلاعات اقتصادی، گزارش **مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی**.
- اسفندیار، حسین؛ سیدمحمدصالح نجفی فراشاه و روحانی، سیدعلی (۱۳۹۴)، تحلیل وضعیت موجود سامانه‌های اطلاعات اقتصادی، پژوهشکده سیاست‌پژوهی و مطالعات راهبردی حکمت، ۱-۱۰۲.
- افتخاری، اصغر و علیرضا قدرت‌آبادی (۱۳۹۵)، نقش سازمان‌های اطلاعاتی در امنیت نرم، **فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی امنیتی دانشگاه امام حسین (ع)**، (۵)، ۱۷، ۲۳-۴۰.
- حاجی‌هاشمی، الهام؛ نسرین منصوری، بهروز صادقی عمروآبادی و مهدی فدائی (۱۴۰۰)، اثر شفافیت بانک مرکزی بر نوسانات نرخ ارز در اقتصاد ایران، پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار، (۲)، ۲۱، ۸۳-۱۱۶.
- حاجیان، رضا؛ مصطفی دلشادتهرانی و محمدرضا امینی حاج‌آبادی (۱۳۹۶)، زمینه‌های شفافیت اطلاعات و عدالت اقتصادی از دیدگاه نهج‌البلاغه، **پژوهش‌های نهج‌البلاغه**، (۴)، ۱۶، ۸۱-۱۰۲.
- دوگان، ماتی (۱۳۷۴)، سنجش مفهوم مشروعیت و اعتماد، **ماهنامه اطلاعات سیاسی اقتصادی**، پرویز پیران. ۹۸ و ۹۷، ۱۰-۴.
- زارع‌زاده، رسول (۱۳۹۲)، الگوی تحلیل امنیت داخلی: تبیین مؤلفه‌های اثرگذار بر امنیت داخلی در سطح کلان، **نشریه آفاق امنیت**، (۵)، ۱۹، ۳۸-۷.
- سلیمانی، یاسر (۱۳۹۵)، بررسی نفوذ اقتصادی در چارچوب منویات مقام معظم رهبری و دانش اطلاعاتی-امنیتی، **همایش ملی نظام سلطه و نفوذ**، (۱۰)، ۳۵، ۱-۱۵.
- سیف، الله‌مراد (۱۳۸۹)، مفهوم شناسی امنیت اقتصادی، **فصلنامه آفاق امنیت**، (۳)، ۹، ۳۵-۷.

شهبازی، نجفعلی (۱۳۹۹)، **مبانی تهاجم اطلاعاتی در اقتصاد**، انتشارات دانشگاه امام حسین (ع). تهران. چاپ اول.
شهبازی، نجفعلی؛ بهروز صادقی عمرو آبادی و سید علیرضا عزیز موسوی (۱۳۹۰)، بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر امنیت اجتماع، **فصلنامه آفاق امنیت**، (۱۲(۴). ۱۴۳-۱۲۵.

صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۸۸)، مدیریت منازعات قومی در ایران، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، معاونت پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی. انتشارات کمیل. چاپ دوم.

عبدالمحمدی، حسین (۱۳۸۱)، تأثیر فساد مالی بر امنیت ملی، **ماهنامه معرفت**، ۵۲، ۲۱-۲۵.
قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۶)، «تد رابرت گر و روش نوین مطالعه جنبش‌های قومی»، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، (۳) ۱۰.
۱۹-۱۲.

کردستانی، غلامرضا؛ عبدالاحد عباسی و معصومه طریقی (۱۳۹۲)، تأثیر شفافیت در بخش عمومی بر رشد اقتصادی، **اولین کنفرانس بین‌المللی حماسه سیاسی (با رویکردی بر تحولات خاورمیانه) و حماسه اقتصادی (با رویکردی بر مدیریت و حسابداری)**، رودهن

ماه‌پیشانیان، مهسا (۱۳۹۰)، عدالت اجتماعی و تأثیر آن بر امنیت جامعه، **مطالعات راهبردی بسج**، ۵۱، ۲۲-۳۹.

میرمحمدی، مهدی و غلامرضا سالارکیا (۱۳۹۱)، سازمان‌های اطلاعاتی و توسعه اقتصادی، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، (۳) ۹، ۳۶-۵۹.

نوروزی، فیض‌الله و سارا فولادی سپهر (۱۳۸۸)، «بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان ۱۵-۲۹ ساله شهر تهران و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن»، **فصلنامه راهبرد**، (۱۸) ۵۳، ۱۵۹-۱۲۹.

والتر، لاکوئر (۱۳۸۱)، **جهان اسرار**، ترجمه معاونت پژوهشی دانشکده امام باقر(ع)، تهران: دانشکده امام باقر(ع). تهران. چاپ دوم.

یحیوی دیزج، جعفر؛ یوسف محمدزاده، صمد حکمتی و فرید حسین یعقوبی (۱۳۹۷)، رابطه بین عوامل اقتصادی و اجتماعی و آسیب‌های اجتماعی در کشورهای منتخب با رویکرد گشتاورهای تعمیم‌یافته، **رفاه اجتماعی**، (۶۸) ۱۸، ۱۶۷-۱۹۹.

- Ackerman, William, (2004). A Assessing Spatial Pattern of Crime in Lima, Ohio , **Cities journal**, Volume42, Issue5,pages 244-247.
- Coissard, Steven, Carlos Seiglie, and Yann Echinard (2008). **Economic Intelligence and National Security**. In: Fontanel, Jacques and Manas Chatterji (eds.) War, Peace and Security, Emerald.
- Hollyer, J. R., Rosendorff, B. P., & Vreeland, J. R. (2018). **Transparency, Democracy, and Autocracy: Economic Transparency and Political (In) Stability**. Cambridge University Press.
- Hollyer, J. R., Rosendorff, B. P., & Vreeland, J. R. (2019). Why do autocrats disclose? Economic transparency and inter-elite politics in the shadow of mass unrest. **Journal of Conflict Resolution**, 63(6), 1488-1516.

- Kaunert, C. (2018). **European internal security: towards supranational governance in the area of freedom, security and justice**. Manchester University Press.
- Kulish, A., Petrushenko, M., Reznik, O., & Kiselyova, E. (2018). The relations unshadowing in business activities: The economic and legal factors of security at the macroeconomic level. **Problems and Perspectives in Management**, 16(1), 428-436.
- Oshita, O. O., Alumona, I. M., & Onuoha, F. C. (2019). **Internal Security Management in Nigeria**. Springer press.
- Uktamov, H. F. (2020). Problems of Evaluation and Procuring Economic Security At Enterprises. **Asian Journal of Technology & Management Research**, 10(01). 15-29.
- Yuniarta, G. A., & Purnamawati, I. G. A. (2021). Key elements of local government transparency in new public governance. **Problems and Perspectives in Management**, 18(4), 96.

